

УДК 159.922.7-057.874

DOI: 10.24919/2312-8437.49.255841

ЯРОШКО Микола – кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології, Приватна установа «Заклад вищої освіти "Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут "Бейт-Хана"», вул. Донецьке шосе, 11, м. Дніпро, Україна, індекс 49000 (mykola21021949@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5387-759X>

ЯРОШКО Петро – тренер, викладач Дрогобицької дитячої юнацької спортивної школи імені Івана Боберського, вул. Сахарова, 2-а, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (petroy1@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0231-3954>

ГУЛИЧ Марія – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри порівняльної педагогіки і методики викладання іноземних мов, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (gulicmaria22@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3447-9131>

Бібліографічний опис статті: Ярошко, М., Ярошко, П., & Гулич, М. (2021). Особливості змісту особистісної ідентифікації в підлітковому віці у контексті сучасного розвитку суспільства. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*, 49, 134–147. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-8437.49.255841>.

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ОСОБИСТІСНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Анотація. У статті висвітлюються особливості змісту особистісної ідентифікації у підлітковому віці в контексті сучасного розвитку суспільства. Стверджується, що провідним механізмом становлення ідентичності є ідентифікація. У статті

підкреслюється, що особистісна ідентифікація дуже важлива для нормального психічного розвитку людини на всіх вікових етапах, але особливо – у підлітковому та юнацькому віці. Звертається особлива увага на обґрунтування особливостей змісту особистісної ідентифікації підлітка, та дослідження одного з її механізмів, зокрема орієнтації на суб'єктивного іншого. Особистісна ідентифікація підлітка є процесом співвіднесення його самого з освітніми, соціальними і особистісними ідеалами (образами учня, майбутнього спеціаліста, людини, громадянина), формування у нього ціннісного ставлення до довкілля. З'ясовано, що процес залучення учнів-підлітків до діяльності у різноманітних спортивних секціях є своєрідною реакцією, формою соціально-психологічного захисту в період загальної особистісно-соціальної невизначеності. Розглянуто також розвиток особистісної ідентифікації учнів-підлітків у процесі соціально-педагогічної діяльності Дрогобицької дитячої юнацької спортивної школи ім. Івана Боберського. Показано, що психолого-педагогічний ефект впливу громадської думки колективу такого клубу на підростаючу особистість складається з низки усвідомлених і неусвідомлених актів та полягає у засвоєнні членом клубу соціального досвіду, суспільних цінностей, норм під час активної діяльності.

Ключові слова: ідентифікація; ідентичність; особистісна ідентифікація; значущий інший; механізм ідентифікації; самоотождентення; співвіднесення; динаміка ідентичності.

YAROSHO Mykola – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Department of Pedagogy and Psychology, Private Institution «Higher Educational Establishment "International Humanitarian and Pedagogic Institute "Beit-Chana"», 11, Donetske Shose Str., Dnipro, Ukraine, postal code 49000 (mykola21021949@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5387-759X>

YAROSHO Petro – coach, teacher, Drohobych Ivan Bobersky children's and youth sports school, 2-a, Sakharova Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (petroy1@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0231-3954>

GULYCH Mariia – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Comparative Pedagogy and Methods of Teaching Foreign

Languages, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (gulicmaria22@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3447-9131>

To cite this article: Yaroshko, M., Yaroshko, P., & Gulych, M. (2021). Osoblyvosti zmistu osobystisnoi identyfikatsii v pidlitkovomu vitsi u konteksti suchasnoho rozvytku suspilstva [Peculiarities of the content of personal identification in adolescence in the context of modern society development]. *Problemy humanitarnykh nauk. Psykholohiia – Problems of Humanities. Psychology*, 49, 134–147. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-8437.49.255841> [in Ukrainian].

PECULIARITIES OF THE CONTENT OF PERSONAL IDENTIFICATION IN ADOLESCENCE IN THE CONTEXT OF MODERN SOCIETY DEVELOPMENT

Abstract. *The article highlights the features of the content of personal identification in adolescence in the context of modern society. It is argued that the leading mechanism of identity formation is identification. The article emphasizes that personal identification is very important for the normal mental development of a person at all ages, but especially – in adolescence and youth age. Particular attention is paid to substantiating the peculiarities of the content of the adolescent's personal identification, and the study of one of its mechanisms, in particular the focus on the subjective other. The personal identification of a teenager is a process of correlating himself with educational, social and personal ideals (images of a student, future specialist, person, citizen), the formation of his values to others. It was found that the process of involving adolescent students in activities in various sports sections is a kind of reaction, a form of social and psychological protection of adolescents and young people in a period of general personal and social uncertainty. The development of personal identification of adolescent students in the process of social and pedagogical activities of Drohobych Children's and Youth Sports School named after Ivan Bobersky was considered. It is shown that the psychological and pedagogical effect of public opinion of the club on the growing personality consists of a number of conscious and unconscious acts and is the assimilation of club members' social experience, social values and norms during his active work.*

Key words: identification; identity; personal identification; significant other; mechanism of identification; self-identification; correlation; dynamics of identity.

Постановка проблеми. На сучасному етапі становлення психологічної науки поняття «ідентифікація» вживається у найрізноманітніших наукових та навколонаукових контекстах. У психології і соціології воно визначається як процес емоційного, когнітивного, оцінно-прогностичного та іншого самоототожнення особистості з іншою людиною, групою, зразком (Пустовіт та ін., 2000, с. 476). У межах вітчизняної психології ідентифікація розглядається дослідниками, в тісному взаємозв'язку з процесом виокремлення суб'єкта від оточення. На поведінковому рівні це знаходить вияв в амбівалентному ставленні суб'єкта до іншої людини.

Особистісна ідентифікація полягає в емоційно-когнітивному ототожненні одного індивідуума з іншим, що має важливе значення для обох «дійових осіб» навчально-виховної взаємодії. Зміни, що відбуваються в суспільстві, ставлять високі вимоги до підлітка, де не лише багаж знань та умінь відіграють вирішальну роль у становленні, а й індивідуальні особисті якості, зокрема, особистісна ідентифікація. Психологу та педагогу особистісна ідентифікація допомагає «ввійти» у внутрішній світ вихованців, відчуті його у всій повноті, неповторності і розмаїтті, а вихованцю – асимілювати у своїй свідомості, психологічно «привласнити», найпривабливіші особистісні якості психолога як старшого товариша, помічника, що виступає носієм професійного досвіду, творчої діяльності (Рікер, 2002, с. 418).

Девальвація колишніх чітких ідентифікаційних меж породила у сучасному українському суспільстві, яке відчуває активний процес трансформації, феномен масового «пошуку ідентичності». У нових умовах особистісна ідентифікація особистості підлітка набуває переважно адаптивного характеру, що виявляється у структурі ідентифікаційної ієрархії і механізмах її формування.

З погляду теорії питання є складним, оскільки, по-перше, торкається комплексного за своїм характером явища на стику соціології, соціальної психології, психіатрії соціальної педагогіки та інших наук. По-друге, загальну теорію зміни особистісної ідентифікації вітчизняною наукою, по суті, не розроблено. Цій темі при-

свячені лише окремі дослідження, зокрема, характеризуючи особистісну ідентифікацію сучасних підлітків дослідники (М. Гаранян, І. Дубровіна, О. Захаров, Г. Крайг, С. Максименко, С. Колот, В. Моргун, Н. Максимова, Н. Ньюкомб, А. Прихожан, С. Ракітянська, Ф. Райс, А. Старовойтов, А. Холмогорова, О. Тхостов, Е. Ейдемільлер та ін.), передовсім відзначають її особливу розмитість, слабку визначеність, часто асоціальність, соціокультурну детермінованість, пов'язаність з негативною емоційністю. Сучасна українська дійсність демонструє різноманіття ідентифікаційних стратегій і способів особистісної ідентифікації підлітка, які необхідно досліджувати з урахуванням впливу як зовнішніх соціокультурних детермінант, так і внутрішніх індивідуально-особистих чинників, що робить цей напрям дослідження актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми вивчення ідентифікації та особистісної ідентифікації особистості не є новою для психологічних досліджень. Представники вітчизняної психології (В. Абраменкова, Л. Виготський, Л. Ключек, О. Леонтьєв, А. Налчаджян, Л. Обухова, Н. Скотна та ін.) розглядали ідентифікацію дитини зі значущими дорослими, обмежуючись дослідженнями її прояву в свідомій сфері психіки та нівелюючи при цьому глибинно-психологічні детермінанти. Багато змістовних та методологічних аспектів цього питання знаходимо у роботах відомих філософів, педагогів, психологів – Л. Виготського, С. Рубінштейна, Б. Поршнева, І. Кона, Д. Дубровського, В. Мухіної, Р. Крічевського, К. Дубовської, Г. Дьяконова, В. Павленка, А. Петровського, Л. Попової, К. Черемних та ін.

На думку К. Черемних, поряд з поняттям «ідентифікація», важливе місце відводиться поняттю «особистісна ідентифікація», яка є природним процесом формування особистості. Особистісна ідентифікація надзвичайно важлива для нормального інтелектуального і фізичного розвитку людини, є найпростішим механізмом засвоєння міжособистісного досвіду взаємодії, основою набуття досвіду в будь-якій сфері життя, а без такого досвіду неможлива активна адаптація до навколишнього середовища. Учений вважає, що особистісна ідентифікація – це розуміння іншої людини шляхом ототожнення себе з нею. Особистісна ідентифікація дуже важлива для нормального психічного розвитку людини на всіх вікових етапах, але особливо у підлітковому та юнацькому віці (з однолітками,

літературними героями тощо) (Черемних, 2009, с. 80–86). У межах вітчизняної психології ідентифікація розглядається дослідниками у тісному взаємозв'язку з процесом відокремлення суб'єкта від оточення. На поведінковому рівні це знаходить вияв в амбівалентному ставленні суб'єкта до іншої людини. Представники вітчизняної психології (В. Абраменкова, Л. Виготський, Л. Клочек, О. Леонтьєв, А. Налчаджян, Л. Обухова) розглядали ідентифікацію дитини зі значущими дорослими, обмежуючись дослідженням її прояву в свідомій сфері психіки та нівелюючи при цьому глибинно-психологічні детермінанти.

Ідентифікація окреслюється дослідниками як важливий механізм, що сприяє адекватності процесу міжособистісного розуміння (Г. Андреева, С. Максименко, М. Обозов, Я. Український (Раджабова, 2006, с. 289–295).

Аналіз психоаналітичної літератури (М. Кляйн, Г. Нюнберг, Ф. і Р. Тайсони, В. Техке, Ш. Ференці, Дж. Франкл, А. Фройд, З. Фройд, Р. Шпіц) дав змогу об'єктивувати глибинно-психологічні особливості функціонування механізму ідентифікації. Дослідники констатують підкореність процесів ідентифікації суб'єкта з первинними лібідними об'єктами принципу задоволення. Увагу психоаналітиків сконцентровано на пріоритетності ідентифікації дитини в едіпів період розвитку з батьком однієї статі. Ідентифікація з батьком протилежної статі розглядалася як така, що призведе до порушень психічного розвитку та породжує патологічні наслідки у соціалізації загалом.

Аналіз напрямів вивчення проблеми ідентифікації засвідчить, що цей феномен потребує більш детального вивчення в аспекті його глибинно-психологічного змісту, зокрема, впливу на формування особистісної ідентифікації підлітка.

Мета статті – обґрунтування особливостей змісту особистісної ідентифікації підлітка та дослідження одного з її механізмів, зокрема, орієнтація на суб'єктивного іншого.

Виклад основного матеріалу. Поняття «ідентифікація» (від латинського *identifico* – ототожнення) має два основні значення: усвідомлення чи розпізнання чогось або когось; уподібнення, ототожнення з кимось або чимось (Пустовіт та ін., 2000). Ситуація зміни соціальної та культурної ідентичності особистості дає змогу розкрити складні психологічні процеси, пов'язані з розломом сві-

домості, зміною життєвих цілей та пріоритетів, перебудовою найглибших психологічних структур.

Аналітичний огляд психолого-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що провідним механізмом становлення ідентичності є ідентифікація.

Ідентифікація розглядається переважно як спосіб прийняття соціальних ролей при входженні в групу (З. Фройд, Л. Бандура, Т. Парсонс), як засіб інтерналізації об'єктивної реальності (П. Бергер, Т. Лукман), як механізм «влиття» «Я-концепції» в соціальне оточення, що проявляється в усвідомленні групової належності, формуванні соціальних настанов (Ч. Кулі, Дж.Г. Мід). Індивід ідентифікує себе з тими чи тими соціальними позиціями на основі власних уявлень про їх структуру, тобто, йдеться про символічний аспект соціального простору (Городяненко, 2002).

У психологічній літературі ідентифікація тлумачиться як цілеспрямований свідомий процес зіставлення одного суб'єкта з іншим за сукупністю певних ознак чи властивостей, як прийом, за допомогою якого встановлюється ідентичність чи відмінність підлітків (Шапар, 2004).

Важливий вклад у дослідження ідентифікації внесли і зарубіжні автори (Е. Еріксон, А. Адлер, Х. Беккер, Л. Кляйн, Ч. Тарт, Р. Тернер, А. Фройд, З. Фройд, Е. Еріксон, Е. Гофман, Е. Дюркгейм, Ч. Кулі, Дж. Мід, С. Московічі, Ж. Піаже, Х. Теджфел, Дж. Тернер та ін.).

За З. Фройдом (Фрейд, 1989), ідентифікація є одним із найважливіших захисних механізмів, що спрямований на усунення або зведення до мінімуму почуття тривоги. Первинна ідентифікація виникає у віці немовляти, вона є примітивною формою емоційної прихильності дитини до матері та неусвідомленій потреби у безпеці. Яскраво виражений захисний характер має вторинна ідентифікація, вона полягає у неусвідомленому прагненні підлітка бути подібним до того суб'єкта, який породжує у нього тривогу, неспокій, є «загрозливим авторитетом». Вторинна ідентифікація може мати місце за умови прагнення підлітка бути подібною як до тієї особи, що породжує у неї страх, так і до тієї, якій вона заздрить.

Грунтовний філософський та психологічний аналіз співвідношення понять, що розглядаються провели П. Гнатенко і В. Павленко (Гнатенко & Павленко, 1999). Вчені виокремили, як мінімум,

три варіанти інтерпретації поняття «ідентифікація»: 1) ідентифікація як один з механізмів міжособистісного сприйняття (поряд з рефлексією та стереотипізацією). Такий варіант дає можливість суб'єктові комунікації моделювати змістове поле партнера зі спілкування (хоча б на рівні оцінних кліше), забезпечує процес взаєморозуміння та адекватної поведінки); 2) ідентифікація як центральний елемент самосвідомості. Цей варіант тяжіє до підкреслення суб'єктивного відчуття власної (Бех, 2004, с. 88–94) належності до різних соціальних угруповань (при наявності позитивного емоційного забарвлення відчуття належності), а також включення у свій внутрішній світ групових цінностей та прийняття їх як особистісно значущих; 3) ідентифікація як один з показників стратометричної концепції А. Петровського. У цьому випадку йдеться про рівень розвитку групи.

Незважаючи на те, що ці три варіанти функціонування ідентифікацій малосумісні і їх об'єднання має дещо еkleктичний характер, автори, на нашу думку, визначили головну, ознаку ідентифікації – процесуальність. Отже, ідентифікація є процесом соціалізації у нашому випадку підлітка, який впливає на розвиток його самосвідомості.

Якщо розглядати поняття особистісної ідентифікації у контексті самоздійснення людини та її життєтворчості, то тоді зазначене питання у співвіднесенні понять «ідентифікація» – процес – і «ідентичність» – результат зазначеного процесу.

Отже, ідентифікація лежить в основі ідентичності (Горностаї, 2003, с. 6), вона є «обов'язковою складовою процесу виникнення і підтримки» останньої (Фрейд, 1989). К. Черемних вважає, що виходячи з такої тези, можна було б стверджувати, що ідентифікація й ідентичність диференціюються на основі критерію динамічності. Проте за глибшого знайомства з розвитком уявлень про сутність ідентичності виявляється, що він характеризується саме змінами в оцінці її динамічності (Черемних, 2009, с. 80–86).

На думку П. Рікера, у класичній теоретичній психології проблема ідентичності розпадається на дві фактично автономні гілки – ідентичність особистісну (її розглядає переважно загальна психологія у контексті проблеми самосвідомості, що бере початок із психоаналітичного визначення) й соціальну, що походить з інтракціоністського тлумачення. Доцільно підкреслити, що таке роз-

межування обмежує можливості наукового пізнання ідентичності головно через те, що і там, і там порівнюють і зіставляють два переліки ознак, тобто охоплюють лише ідентичність, правда, у двох її іпостасях: як усвідомлення власної цілісної унікальності, протиставлення фігури свого існування тлу всього багатоманіття іншої реальності і як ідентифікацію, впізнання певних своїх ознак в ознаках іншої сутності. Отже, можна говорити про «сукупність надбаних ідентифікацій, за допомогою яких інший може бути введений до складу того самого» (Рікер, 2002, с. 148).

Саме цей складний процес у всій сукупності його взаємозв'язків та механізмів К. Черемних пропонує називати особистісною ідентифікацією у широкому розумінні, на відміну від ідентифікації в розумінні акту ідентифікування та особистісної ідентичності в розумінні сталого структури (Черемних, 2009, с. 80–86).

Отже, особистісна ідентифікація – це механізм, дія якого базується на сильному емоційному зв'язку індивіда з іншими людьми, який приведе до уподібнення – найчастіше неусвідомленого – «цим іншим значущим». Орієнтація на іншу людину як на зразок підвищує показник соціального наслідку. За рахунок ідентифікації у підростаючої особистості відбувається формування таких поведінкових стереотипів, які розвивають у неї особистісні риси.

Отже, процес зміни особистісної ідентичності «вбудований» у діалектику її стійкості та змінюваності. Він починається тоді, коли створюються умови, які ніби наголошують на потребі зміни життєдіяльності. Тяжіння до перетворень стає провідним, хоч елементи сталості залишаються. Одним з найбільш психологічно суперечливих етапів становлення особистості, наповнених внутрішніми колізіями і, як наслідок, педагогічно некерованих, є підлітковий вік. Його вікова специфіка полягає у тому, що особистісно-розвивальні й особистісно руйнівні тенденції однаковою мірою актуалізовані (Гнатенко & Павленко, 1999, с. 93). Особистісна ідентифікація дуже важлива для нормального психічного розвитку людини на всіх вікових етапах, але особливо – у підлітковому та юнацькому віці (з однолітками, літературними героями тощо). Її пригнічення (приміром, «не бери прикладу поганого героя») негативно відбивається на психічному розвитку. Можливість ідентифікації, немовби відчиняє двері у світ людей і емоційних людських контактів, інакше ми залишаємося «по той бік дверей» – зі своєю самотністю і егоцен-

тризмом. Особливість змісту особистісної ідентифікації у цьому випадку полягає ще й в тому, що існує два типи сприймання та розуміння людини людиною: міжгрупові і особистісні. Вони можуть доповнювати і взаємозаміняти один одного, але між ними є і принципова відмінність. Міжособистісні механізми більш тонкі, гнучкі; індивідуальні, в еволюційному сенсі – це більш пізні утворення. Свобода в «користуванні» ними досягається шляхом копіткої внутрішньої роботи, часом, болісних пошуків для підлітка. Міжгрупові механізми є консервативними та стійкими, вони співвідносяться з етнічними цінностями суспільства, визначаються суспільним та культурним контекстом, їх освоєння – це процес пасивний автоматичний (Черемних, 2009, с. 80–86).

Як уважає Е. Еріксон, процес ідентифікації протікає у трьох формах: інтродекція як примітивне вживання в образ; ідентифікація, що формується шляхом інтеракції з референтними представниками суспільства; формування індивідуальної ідентичності як ансамбль соціальних ідентифікацій і включення їх у єдине унікальне ціле (Еріксон, 2006).

Отже, процес ідентифікації не означає встановлення абсолютної тотожності підлітка та групи. Ідентифікація відбувається за головними ознаками – ідентифікаційними індикаторами, котрі і містять у собі міру цього соціального явища.

Водночас набагато менше уваги надають процесу ідентифікації, який, на думку К. Черемних, є визначальний для розуміння суті ідентичності та її ролі у житті підростаючої особистості. Вчений стверджує, що особливе місце тут посідає особистісна ідентифікація, адже самовизначення постає водночас як самоздійснення, самотворчість особистості і творчість моделі світу, в якому вона визначається. Не лише результат, але й сам процес такої самотворчості зумовлює ступінь актуалізованості творчих потенцій особистості й задає просторово-часові параметри її життєтворчості на будь-якому рівні (Черемних, 2009, с. 80–86).

Тлумачення особистісної ідентифікації, на думку К. Черемних, як складного й багатовимірного визначення себе у світі, окреслення меж себе і світу, побудови взаємин зі світом, на відміну від зведення її до окремого акту ідентифікації, дає підстави розглядати цей процес у контексті більш загального рівня регуляції жи-

тєдїяльностї пїдростаючої особистостї – як одного з механїзмів розгортання особистїсного потенціалу (Черемних, 2009, с. 80–86).

На думку низки авторів, одним з механїзмів розвитку особистїсної ідентифїкації пїдлїтка є «присутність» учителя, вихователя, як основного засобу впливу на особистїсть вихованця (Гнатенко & Павленко, 1999; Раджабова, 2006; Черемних, 2009).

Пїдростаючу особистїсть, на нашу думку, можна вважати успішною тоді, коли особистїсть педагога, психолога специфічно продовжує себе в своїх учнях, пропонуючи усвідомлено чи неусвідомлено зразки своєї активностї, здїйснюючи тим самим перетворення їхніх особистїсних смислів, поведїнки, мотивів (Бех, 2004; Bandura, 1969).

Зї сказаного випливає, що актуальним є наше дослідження специфічного особистїсного впливу тренера-викладача дитячої юнацької спортивної школи, який приведе до його персоналізації у спортсменах – пїдлїтках, шляхом демонстрації значущих для юних спортсменів зразків своєї активностї.

У нашому дослідженні ми розглядаємо особистїсну ідентифїкацію як процес об'єднання суб'єктом себе з значущим іншим на основі встановленого емоційного зв'язку, включення у свій внутрішній світ його норм, цінностей, зразків поведїнки.

Найбільш яскраво прояви формувального особистїсного впливу тренера – викладача дитячої юнацької спортивної школи – на своїх вихованців відображаються у формі мотиваційної ідентифїкації, показником якої є усвідомлене пїдлїтком бажання бути схожим на нього. Розкриваючи психологічні особливості мотиваційної ідентифїкації, ми проаналїзували дані, отримані за допомогою таких експериментальних процедур: вільного твору – опису «Я і мій тренер – викладач» та кольорового тесту відносин (Кремень, 2008, с. 633–637).

У дослідженні взяли участь 150 учнів-пїдлїтків дитячої юнацької спортивної школи м. Дрогобич та 90 учнів-пїдлїтків ДЮСШ м. Львова. Загальна кількість дітей – 240 осіб.

Свідому мотиваційну ідентифїкацію учнів-пїдлїтків Дрогобицької дитячої юнацької спортивної школи зї своїм тренером-викладачем виявлено лише у 10 % досліджуваних. Нами зафіксовані вікові особливості її прояву серед учнів – пїдлїтків, які навчаються у 5–9-х класах Дрогобицької СШ № 10, а пїсля уроків займаються у

спортивних секціях дитячої юнацької спортивної школи м. Дрогобич. Так, серед наших респондентів бажання бути схожим на свого тренера-викладача висловлюють лише учні – підлітки 7-х та 9-х класів. Майбутні спортсмени 5-х та 6-х класів такого бажання не демонструють. Натомість для 35 % з них характерна емоційна ідентифікація з тренером-викладачем ДЮСШ, показником якої є почуття спільності суб'єкта з об'єктом.

Найбільш цінною, бажаною для майбутніх спортсменів є такі особистісні якості тренера-викладача ДЮСШ, як «сильний», «сміливий», «розумний», «чуйний», «добрий». Їх однаковою мірою виділяють і хлопчики, і дівчатка. Проте для дівчат ідентифікаційна привабливість тренера-викладача ДЮСШ пов'язана з його зовнішнім виглядом та фізичною красою, а для хлопців ще й спортивною статуєю. Серед інших властивостей тренера-викладача ДЮСШ до ідентифікаційних належать ті, в яких відображається його ставлення до вихованців: добрий, чуйний, справедливий, доброзичливий.

Через те, що процес ідентифікації належить до числа тих соціально-психологічних феноменів, що мають виражену емоційну складову, ми з'ясували, чи завжди особистісна ідентифікація майбутніх спортсменів зі значущим іншим збігається з позитивним ставленням до нього. У всіх виявлених нами випадках ідентифікації з тренером-викладачем ДЮСШ має місце позитивна емоційна валентність: прагнення бути схожим на тренера-викладача ДЮСШ завжди збігається з позитивним ставленням до нього.

Нами також встановлений вищий рівень емоційної близькості з тренером-викладачем ДЮСШ тих майбутніх спортсменів, для яких він виступає суб'єктом не мотиваційної, а емоційної ідентифікації. Так, наприклад, мотиваційна ідентифікаційна значущість лише у 10 % досліджуваних збігається з високими показниками емоційної привабливості. Дуже часто вона визначається особистісними якостями тренера-викладача ДЮСШ, або позитивним його ставленням до своїх вихованців.

Висновки. Особистісна ідентифікація підлітка – це процес співвіднесення його самого з освітніми, соціальними і особистісними ідеалами (образами учня, майбутнього спеціаліста, людини, громадянина), формування в нього ціннісного ставлення до довкілля.

Особливості ідентифікації підлітка як механізму співвіднесення себе із суспільством, природою, культурою зі збереженням

при цьому свого «Я», індивідуальності набуває в сучасних умовах важливого значення, а ідентифікація особистості учня в освітній сфері, від якої залежать його життєва успішність, ступінь особистісної самореалізації, стає особливо актуальною.

Розглянуті нами теоретичні підходи не суперечать, а радше доповнюють один одного, визначаючи як мету дослідження так і різні компоненти й етапи функціонування феномена ідентифікації. Тому особливості вивчення особистісної ідентифікації мають досить актуальний характер, який потребує подальшого дослідження.

Література

- Бех, І.Д.** (2004). Нові методології виховання підростаючої особистості. *Український соціум*, 1 (3), 88–94.
- Гнатенко, П.І., & Павленко, В.М.** (1999). *Ідентичність: філософський та психологічний аналіз*. Київ: АРТ-ПРЕСС.
- Горностаї, П.П.** (2003). Гендерний розвиток та гендерна тотожність особистості, особливості чоловічої та жіночої соціалізації. *Гендерні студії: освітні перспективи* (с. 5–21). Київ: Фоліант.
- Городяненко, В.Г.** (Ред.). (2002). *Соціологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів*. Київ: Видавничий центр «Академія».
- Кремень, В.Г.** (Ред.). (2008). *Енциклопедія освіти*. Київ: Юрінком Інтер.
- Пустовіт, Л.О. та ін.** (Уклад.). (2000). *Словник інішомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень*. Київ: Довіра.
- Раджабова, С.Ш.** (2006). Глибинно-психологічний підхід до проблеми ідентифікації. В С.Д. Максименко (Ред.), *Зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*, 8 (5), 289–295. Київ.
- Рікер, П.** (2002). *Сам як інший*. Київ: Дух і Літера.
- Черемних, К.О.** (2009). Особистісна ідентифікація як механізм самоздійснення й життєтворчості. *Педагогіка і психологія*, 2, 80–86.
- Шапар, В.Б.** (2004). *Психологічний тлумачний словник*. Харків: Прапор.
- Фрейд, З.** (1989). *Психологія бессознательного*. Москва: Просвещение.
- Эрикссон, Э.** (2006). *Идентичность: юность и кризис*. (Пер. с англ.). Москва: Флинта.
- Bandura, A.** (1969). Social learning theory of identificatory processes. *Handbook of socialization: theory and research* (pp. 213–262). Chicago.

References

- Bekh, I.D.** (2004). Novi metodolohii vykhovannia pidrostaiuchoi osobystosti [New methodologies for educating the growing personality]. *Ukrainskyi sotsium – Ukrainian society*, 1 (3), 88–94 [in Ukrainian].

- Hnatenko, P.I., & Pavlenko, V.M.** (1999). *Identychnist: filosofskyi ta psykholohichnyi analiz [Identity: philosophical and psychological analysis]*. Kyiv: APT-PRESS [in Ukrainian].
- Hornostai, P.P.** (2003). Hendernyi rozvytok ta henderna totozhnist osobystosti, osoblyvosti cholovichoї ta zhinochoї sotsializatsii [Gender development and gender identity of the individual, features of male and female socialization]. *Henderni studii: osvıtni perspektyvy – Gender studies: educational prospects* (pp. 5–21). Kyiv: Foliant [in Ukrainian].
- Horodianenko, V.H.** (Ed.). (2002). *Sotsiolohiia: pidruchnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv [Sociology: A Textbook for Students of Higher Education]*. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
- Kremen, V.H.** (Ed.). (2008). *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
- Pustovit, L.O. et al.** (Comps.). (2000). *Slovyk inshomovnykh sliv: 23000 sliv ta terminolohichnykh slovospoluchen [Dictionary of foreign words: 23.000 words and terminological phrases]*. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
- Radzhabova, S.Sh.** (2006). Hlybynno-psykholohichnyi pidkhid do problemy identyfikatsii [Deep psychological approach to the problem of identification]. In S.D. Maksymenko (Ed.), *Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuks APN Ukrainy – Collection of scientific works of the Kostyuk Institute of Psychology of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 8 (5), 289–295. Kyiv [in Ukrainian].
- Riker, P.** (2002). *Sam yak inshyi [Himself as another]*. Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].
- Cheremnykh, K.O.** (2009). Osobystisna identyfikatsiia yak mekhanizm samozdiisnennia y zhyttietvorchosti [Personal identification as a mechanism of self-realization and life creation]. *Pedahohika i psykholohiia – Pedagogy and Psychology*, 2, 80–86 [in Ukrainian].
- Shapar, V.B.** (2004). *Psykholohichnyi tlumachnyi slovyk [Psychological dictionary]*. Kharkiv: Prapor [in Ukrainian].
- Freyd, Z.** (1989). *Psikhologiia bessoznatelnogo [Psychology of the unconscious]*. Moskva: Prosveshchenie [in Russian].
- Erikson, E.** (2006). *Identichnost: yunost i krizis [Identity: youth and crisis]*. (Translate from English). Moskva: Flinta [in Russian].
- Bandura, A.** (1969). Social learning theory of identificatory processes. *Handbook of socialization: theory and research* (pp. 213–262). Chicago.

Стаття надійшла до редакції 07.05.2021 р.